

Душан Д. Смиљанић¹
Универзитет у Београду,
Факултет безбедности
Београд (Србија)

141.7(100-15)(049.32)
329.12(049.32)
Приказ
Примљен 20/10/2025
Прихваћен 07/11/2025
doi: [10.5937/socpreg59-62274](https://doi.org/10.5937/socpreg59-62274)

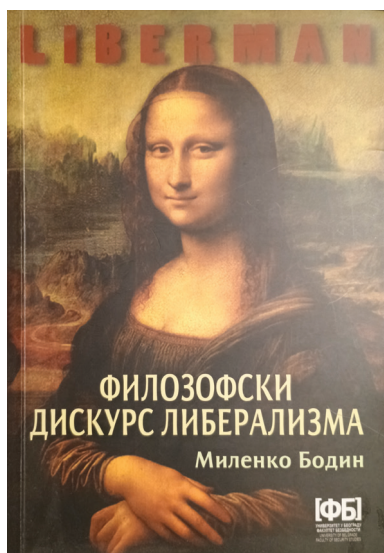
ФИЛОЗОФСКИ ДИСКУРС ЛИБЕРАЛИЗМА

Миленко Бодин: *Филозофски дискурс либерализма*.
Београд: Универзитет у Београду – Факултет безбедности,
2019, 198 стр.

Књига *Филозофски дискурс либерализма* изворно је замишљена као први део трилогије под називом *Liberman*². Пројекат *Liberman* Бодин у предговору овако најављује: „истраживање ‘новог светског поретка’ као феномена глобалног повезивања света и цивилизацијског пројекта“ (Bodin, 2019, str. 8). Намера пројекта јесте испитивање „могућности проналажења демократске алтернативе тоталитарним

потенцијалима либерализма као парадигматичне идеологије Модерне“. Како други и трећи део трилогије још нису угледали светлост дана, анализа ће се фокусирати пре свега на први део.

На путу сагледавања феномена новог светског поретка анализа аутора усредредила се на „порекло његових идејних основа“. То идејно порекло Бодин проналази у либерализму, поглавито у његовом *филозофском дискурсу*, чија анализа представља централну тему списка. Дакле, обратно од Хабермаса (Jürgen Habermas), који за идејну основу и хоризонт нововековне и савремене филозофије, па посредно и савременог света, узима појам *Модерне*, а либерализам види само као једно од многих мисаоних, политичких и економских кретања унутар ње (Habermas, 1988), Бодин фундамент Модерне као такве проналази у либерализму. Као принцип либерализма показао се *капацитет конституције*

¹ dusansilni1997@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0673-338X>

² Други део замишљен је под називом *Светски њоред* и *безбедност народа*, а трећи као *Човек и Matrix*.

стварности посредством филозофског дискурса који је одређен функцијом легијимације оног конституисаног – новој ствари и новој човека.

Реч је о феноменологији либерализма аналогној донекле Хегеловој Феноменологији духа (1986). У књизи се либерализам (попут свести код Хегела) прати у његовом повесном настанку и развоју све до садашњег универзалног, односно тоталитарног облика. Либерализам се настоји сагледати у свеукупности његових наизглед партикуларних и неповезаних манифестација. Језгро које сакупља око себе и из себе еманира мноштво својих манифестација, легитимишући и пропадајући их, показује се управо као *филозофски дискурс либерализма*.

Фундаментални појмови филозофског дискурса либерализма су слобода, природа, моћ, право, дистинкција ново–старо, револуција, прогрес. Ови основни појмови се у 19. веку уобличавају у матричну идеологију модерног западноевропског доба или такозване западне цивилизације у знаку либерализма. „Либерализам у свом називу носи идеју слободе, али у свом -изму он значи ширење слободе из идеје у принцип на основу кога се слобода појављује као основа гледања на све аспекте стварности, као мера њеног вредновања и деловања у њој“ (Bodin, 2019, str. 55). Слобода се у ФДЛ³-у разумева битно негативно, као слобода *од*, дакле у смислу ослобађања. Оно *што* се има ослободити јесте човек, али човек схваћен као појединац, индивидуа. Оно *од чега* се човек има ослободити јесте стари режим (*ancien régime*), односно читав стари свет. Као и са свим другим појмовима, и појам слободе у ФДЛ долази из старог света, из хришћанске традиције, али очишћен од оног божанског, небеског елемента, те тотално посветовљен и рационализован бива примењен управо против извора из ког је потекао.

Појам „старог света“, „старог режима“ такође представља либералну конструкцију насталу применом принципа негативне слободе. Наиме, тек ослобађањем од оног постојећег, његовим укинућем, деструкцијом, оно садашње прелази у оно прошло, старо. То смакнуће старог револуционарним превратом правда се у име слободе и људских права која припадају човеку по његовој природи. Из тако појмљене природе човека легитимише се наводна нужност прогреса у историји, тачније сама историја бива схваћена као процес *саморазвоја* човека. Тако појмови *старо* и *ново* задобијају идеолошки обојене вредносне карактере *доброг* и *лошег*. Старо као старо постаје оно зло, не-слободно, ропско, назадно, бедно, лажно, исконструисано, а ново као ново постаје добро *по себи*, циљ *по себи* светске историје.

Тај револуционарни преокрет задобија у пракси тоталитарне размере, аналогно универзалним претензијама дискурса либерализма на теоретској равни. Тоталитарне претензије револуционарног преокрета у име слободе свој конкретан политички облик (након слома националсоцијализма, фашизма и комунизма) задобијају у програмима западних либералних демократија оличених с циљем успостављања новог светског поретка као универзалног поретка слободе. Његовим успостављањем укинуће се и сама историја, што јасно следи из претпоставке да је сврха историје такво стање, што је теза либералног мислиоца Фукујаме⁴ (Francis Fukuyama).

³ Скраћеница за филозофски дискурс либерализма, у том значењу ће се користити у наставку текста.

⁴ Више о томе види у: Fukuyama, 1992.

Од већ присутних тенденција, „чињеница“, у ФДЛ се обавља њихово вредновање и екстраполација до идеја и идеолошких ставова који у погледу реализације имају карактеристично негативно одређење – не угрожавања „достигнутих“ елемената реализујућих трендова на основама идеја које прате динамичку екстраполацију тих елемената. Дакле, *либерализам је већ у стварности*, на начин праћења „природног“ одвијања процеса који могу са либералног становишта да се критикују у погледу недовољног коришћења екстраполирајућих могућности или пак повремених ексцеса – заустављања општег кретања.

Захваљујући тој сраслости са кретањем у стварности, ма колико се представљао „природним“, либерализам се повесно утемељује у сопственој артикулацији, и то кроз такве елементе екстраполације као што су појмови цивилизације, историје, међународног поретка заснованог на људским правима. Ови и други елементи екстраполације носе у свом значењу универзални карактер или захтев за универзалним значењем и применом. У основи те логике аутор открива *прикривену онтолошку структуру слободе као празнине* и с друге стране *моћи* која упражњавањем перманентно попуњава ту празнину, истовремено је ширећи. Средиште тог процеса, који се представља као прогрес, јесте појам човека који се самоостварује тј. на делу је „самопроизводња природе“. У свом темпоралном аспектима та логика се испоставља као закономерно кретање у међупростору прошлог као празнине (билог, ирелевантног) које се смислом тек испуњава из оног будућег које, такође празно, бива испуњавано актуелним осведочењем моћи и перцепцијом укупне динамике као *процеса ad infinitum*.

Књига представља прво филозофски свеобухватно захватање феномена либерализма уопште (не само на нашем језику), које се није ограничило на неку од његових партикуларних момената. Аутору није била намера потпуно негирање свих либералних вредности и идеја, већ указивање на опасности које произлазе из универзалних претензија либералног појмовног садржаја и његове екстраполације која води у тоталитаризам. Тиме се као позитивна сврха, односно корист списа, показује у отварању питања могућности „проналажења демократске алтернативе тоталитарним потенцијалима либерализма као парадигматичне идеологије Модерне“ (Bodin, 2019, стр. 6). Она отвара простор мишљења о увиђању могућности позитивних резултата његове примене посредством суспензије универзалних и тоталитарних претензија ФДЛ-а, и његовог продуктивног утапања у традиционалне и националне мисаоне струје и праксе.

Dušan D. Smiljanić¹
University of Belgrade,
Faculty of Security Studies
Belgrade (Serbia)

PHILOSOPHICAL DISCOURSE OF LIBERALISM

Milenko Bodin: *Philosophical Discourse of Liberalism*.
Belgrade: University of Belgrade – Faculty of Security Studies,
2019, 198 pp.

(Translation *In Extenso*)

The book *Philosophical Discourse of Liberalism* was originally conceived as the first part of the trilogy entitled *Liberian*². This is how the project *Liberian* is announced in the foreword by Bodin: “the research of ‘the new world order’ as a phenomenon of global connectivity of the world and the civilizational project” (Bodin, 2019, p. 8). The project is intended to explore “the possibilities of finding a democratic alternative to totalitarian potentials of liberalism as a pragmatic ideology of the Modern”. Since parts two and three of the trilogy have not been brought to light, the analysis will focus primarily on part one.

On the road towards considering the phenomenon of the new world order, the author’s analysis is concentrated on the “origin of its ideological foundations”. Bodin finds this ideological origin in *liberalism*, particularly in its *philosophical discourse*, the analysis of which constitutes the central topic of the text. Namely, in contrast to Jürgen Habermas, who takes the concept of the *Modern* as the ideological base and horizon of the new century and modern philosophy and, indirectly, the modern world, while seeing liberalism only as one of many conceptual, political and economic trends within it (Habermas, 1988), Bodin finds the foundation of the Modern as such in liberalism. The principle of liberalism transpires to be the *capacity of reality construction via the philosophical discourse which is determined by the function legitimation of the constructed – new world and new man*.

This is the *phenomenology of liberalism* to a certain extent analogous to Hegel’s *The Phenomenology of Spirit* (1986). In this book, liberalism (such as consciousness in Hegel’s work) is followed in its historical emergence and development up to today’s universal, or totalitarian form. There is an attempt to perceive liberalism in the comprehensiveness of

¹ dusansilni1997@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0673-338X>

² Part two is planned to be entitled *World Order and Security of Nations*, and part three – *Man and the Matrix*.

its seemingly particular and unrelated manifestations. The core it gathers around itself and from itself emanates a multitude of its manifestations, legitimizing and promoting them, is shown exactly as *Philosophical Discourse of Liberalism*.

Fundamental concepts of philosophical discourse of liberalism are liberty, nature, power, law, distinction new-old, revolution, and progress. In the 19th century, these main concepts were formed into a matrix ideology of the modern West European age, or so-called Western civilization marked by liberalism. "In its name, liberalism bears the idea of liberty, but in its *-ism* it refers to the extension of liberty from an idea into a principle based on which liberty emerges as the basis of looking at all aspects of reality, as a measure of its valuation and acting in it" (Bodin, 2019, p. 55). Liberty is understood substantially negatively in the philosophical discourse of liberalism, as liberty *from*, i.e., in terms of *liberation*. What should be liberated is man, but man understood as an individual, an individuum. What man should be liberated *from* is the ancient regime (*ancien régime*), or the entire old world. Just as in all other concepts, the concept of liberty in the philosophical discourse of liberalism derives from the old world, from Christian tradition, but freed of the divine, heavenly element, and totally secularized and rationalized, it is applied exactly against the source it originated from.

The concept of the "old world", the "old regime", also constitutes a liberal construction formed through the application of the principle of negative liberty. In fact, it is only by liberation from the existing, its cancellation, destruction, the present transits into the past, or the old. This elimination of the old by a revolutionary coup is justified in the name of freedom and human rights that belong to man by his nature. From thus-perceived nature of man, the alleged necessity of progress in history is legitimized or, more precisely, history itself is understood as a process of man's *self-production*. Therefore, the concepts of *old* and *new* assume ideologically coloured value characters of *good* and *bad*. Old as old becomes that evil, non-free, slave, backward, miserable, phony, constructed, while new as new becomes good *in itself*, an objective *it itself* of world history.

In practice, that revolutionary coup assumes totalitarian proportions, analogous to universal claims of the liberalism discourse at a theoretical level. Totalitarian claims of the revolutionary coup in the name of freedom get their concrete political form (after the collapse of national socialism, fascism and communism) in the agendas of Western liberal democracies embodied by the aim of establishing a new world order as a universal order of freedom. With its establishment, history itself will be abolished, which clearly follows from the assumption that the purpose of history is such a state, as a thesis of liberal thinker Francis Fukuyama.³

From the already-present tendencies, or "facts", in the philosophical discourse of liberalism, they are valued and extrapolated to the ideas and ideological attitudes which, as regards realization, have a characteristic negative determination – of *not* endangering the "achieved" elements of the realizing trends based on the ideas accompanying the dynamic extrapolation of these elements. Therefore, *liberalism is already in reality*, in the manner of following the "natural" course of the processes that may be criticized from the liberal

³ For more details, see: Fukuyama, 1992.

perspective for their insufficient use of extrapolating possibilities or occasional excesses – stopping general motion.

Thanks to its fusion with motion in reality, no matter how “natural” it may be represented, liberalism is historically founded in its own articulation, through extrapolation elements such as the concepts of civilization, history, international order based on human rights. These and other extrapolation elements bear in their meaning a universal character or a requirement for the universal meaning and application. In the basis of this logic, the author discovers *a concealed ontological structure of freedom as a void* and, on the other hand, *power* which in practice permanently fills that void, while expanding it at the same time. The centre of this process, which is represented as progress, is the concept of self-realizing man, i.e., there is “nature self-production” at work. In its temporal aspect, this logic turns out to be regular movement in the interspace of the past as a void (former, irrelevant) which fills up with meaning only from the future that, also empty, becomes filled by the current verification of power and perception of total dynamics as *progress ad infinitum*.

This book is the first philosophically comprehensive coverage of the phenomenon of liberalism in general (not only in the Serbian language), which is not limited to one of its particular moments. The author’s intention was not to fully deny all liberal values and ideas, but to point to the dangers deriving from universal claims of the liberal conceptual content and its extrapolation leading to totalitarianism. Thus, the positive purpose, i.e., benefit of this text is shown in raising the question of the possibility of “finding a democratic alternative to totalitarian potentials of liberalism as a paradigmatic ideology of the Modern” (Bodin, 2019, p. 6). It opens up the space of thinking about perceiving the possibility of positive results of its application through suspension of universal and totalitarian claims of the philosophical discourse of liberalism and its productive immersion in traditional and national conceptual trends and practices.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Bodin, M. (2019). *Philosophical Discourse of Liberalism*. Beograd: Univerzitet u Beogradu: Fakultet bezbednosti. [In Serbian]
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.
- Habermas, J. (1988). *The Philosophical Discourse of Modernity*. Zagreb: Globus. [In Serbo-Croatian]
- Hegel, G. W. F. (1986). *The Phenomenology of Spirit*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, BIGZ. [In Serbian]